

ZAICZ, GÁBOR

Suomalais-volgalaisten kielten balttilaiskontakteista*

Linguists and archeologists, historians wrote variously about the Baltic connections of Finno-Ugric people during around the past 120 years. The word elements assumed to have had Baltic origins require circumspection not only because of the occasional parallelism between Iranian and Germanic loan words, but also the obscure origin of the time, way and often the direction of the borrowings. Due to the enormous area occupied by the Baltic tribes, nowadays scholars clearly agree that Mordvinic and Cheremis have been also strongly affected by the Baltic languages. TOPOROV and TRUBAČEV discovered Finnic river names east of the region of the upper reaches of the Dnieper river and old-Mordvinic river names in the region of the Don River. This circumstance reflects on the direct relationship between Baltic and Volgaic tribes. My topic has been discussed for 32 years and requires the cooperative work of archeologists, Fenno-Ugric scholars and Baltic scholars. The way I see it, we have primarily the most linguistic work with Cheremis recently.

Keywords: lexicology, Finno-Volgaic languages, Mordvin, Cheremis, Baltic languages, loan words, etymology.

Aluksi haluaisin todeta, että tämä on 11. fennougristikongressi, johon otan osaa (esimmäisen kongressin aikaan 1960 olin vielä lukiolainen). 1965 opettajani JÓZSEF ERDŐDI kirjoitti nimeni osallistujalistaan, joten ensimmäistä kertaa näin sellaiset alan suuruudet kuin ITKOSEN tai HAJDÚN Helsingissä kyseisenä vuonna. Vuonna 1980 pidin Turussa esitelmän aiheesta Mordvan ensitavun jälkeisen vokalismien historiasta ja 1995 taas Jyväskylässä aiheesta „Näkökulmia mordvan kielen terminologisen sanakirjan hakusana-aineuksen valintaan”. Tämän esitelmäni aihe taas on ollut työn alla pitkään,¹ vaikka siihen ei kaikilta osin olekaan helppo tarttua Keski-Euroopasta käsin.

Suomalais-ugrialaisten kielten balttilaiskontakteista ovat 125 vuoden aikana kirjoittaneet monet ja monenlaista tietoa. THOMSENin monografia saavutti KALIMAN täyden hyväksynnän. Nuoremman sukupolven suomalaisista balttologeista mainittakoon NIEMINEN ja LIUKKONEN sekä JUNTILA ja GRÜNTHAL. LIUKKOSEN näkemyksiä ovat kuitenkin syvästi kritisoineet mm. KULONEN ja HASSELBLATT (2002, VABA 2001: 44), mikä välittyy myös Suomen sanojen alkuperässä esiintyvien etymologioiden selityksissä. Lähes 50 vuotta sitten venäläinen TOPO-

* Käännös: Susanna Virtanen.

¹ Esitelmän varhaisempi versio on kuultu Szombathelyin korkeakoulun uralistiikan laitoksen 20-vuotisjuhlissa 10. marraskuuta 2011 (ks. Finnugor Világ 16/4: 40–41).

ROV ja TRUBAČEV loivat balttilaisen maksimialueen käsitteen ja onnistuivat kerrosteisella tutkimustyöllään osoittamaan, että Itä-Euroopan metsäalueiden keski-osat ovat olleet itäbalttilaisten heimojen asuttamia (tähän palaan yksityiskohtaisemmin tuonnempana). LEMBIT VABA on nyt jo 1970-luvulta asti yrittänyt asettaa tätä kysymystä kielitieteelliseen kehykseen.

Baltian alueen suomalais-ugrilaiset asukkaat ovat arkeologi MEINANDERIN mukaan päätyneet kosketuksiin kantabalttien kanssa n. 2300 eKr. – ja voimme todeta kontaktien kestäneen suunnilleen ensimmäisen esikristillisen vuosituhannen alkuun saakka. Tutkijoiden enemmistö on sitä mieltä, että voimakkain balttilaisvaikutus on kohdistunut suomensukuisiin kieliin 1800–1500 eKr. (BERECZKI 2000: 10–11). BERECZKI esittää SAMMALLAHDEN esittämää suomalais-saamelaisen kielihaaran ajoitusta mukaillen: „Suomensukuiset kansat pysyivät yhteydessä itäisiin kielisukulaisiinsa vähintään vuoteen 1000 eKr. asti, ja ajanjakson alussa eli n. vuoteen 1500 eKr. asti suomalais-permiläisen ja sittemmin suomalais-volgalaisen kieliyhteisön piirissä muodostui erillisiä murreryhmittymiä. N. 1000 eKr. saamelaiskielten puhujat erkaantuivat itämerensuomalaisista kielisukulaisistaan” (BERECZKI 2000: 11).

Uusinta tutkimustietoa aiheesta tuottanut VABA on balttilaislainojen sekä balttilaisten ja itämerensuomalaisten kielten rakenteiden vertailun perusteella tullut tulokseen, että itämerensuomalaisiin kieliin olisi tullut balttilaisia lainaelementtejä jopa 5000 vuoden ajan (VABA 2001: 34).

KERESZTES puolestaan on lähdekirjallisuuteen (KALIMA, MÄGISTE, SUHONEN) viitaten asettanut seuraavalle kannalle: „Baltia oli alue, jossa itämerensuomalaisten (suomalaiset, virolaiset, liiviläiset ym.) ja balttilaisten (latvialaiset, liettualaiset, preussilaiset) esi-isät kohtasivat. Balttilaisvaikutus alkoi jo ennen suomalais-volgalaisen kieliyhteyden (500 eKr. – 500 jKr.) katkeamista. Tämä kosketti erityisesti niitä kieliyhteisöjä, joista myöhemmin muodostuivat itämerensuomalaiset kielet. Itämerensuomalaiset kielet välittivät lukuisia balttilaislainoja kantasaameen, mutta joitain päätyi myös volgalaiskieliin (mordva, mari). Mordvan kannalta nämä – samoin kuin iranilaiset lainat – voidaan katsoa vanhaan sanastokerrostumaan kuuluviksi” (KERESZTES 2011: 112–113).

Balttilaisiksi määriteltyihin lainoihin pitää siis suhtautua tietyllä varauksella, ei ainoastaan siksi, että ne ovat verrattavissa iranilaisiin lainoihin, vaan myös lainautumisen ajankohdan ja paikan sekä toisinaan lainasuuntansa epäselvyyden vuoksi. Jos tarkastelemme Uralisches Etymologisches Wörterbuchin suomalais-volgalaisia sanoja (UEW 2: 605–827), voimme havaita, että sanaperheiden joukosta löytyy jokunen balttilaislaina, esim. suomal.-volgal. **kerta* 'Reihe' (md. E *kirda* 'Mal'), **šišna* 'Riemen' (md. E *kšna*), tai vaikkapa **sisare* ~ **sesare* 'Schwester' (samaa sanaperheeseen liitetty md. *sazor* 'jüngere Schwester' on kuitenkin suomalais-permiläisen ajan iranilainen laina) (UEW 2: 659, 786, 761–762, 752). – Suomalais-volgalaisien kontaktit balttilaisiin näyttävät olleen yksi-

suuntaisia: suomalais-ugrilaisista kielistä on voitu omaksua balttilaiskieliin vain yksi (ainoa) sana (JUNTTILA 2015c: 31, 37).

Olen tarkastellut *itämerensuomalaisen* kielten balttilaisia lainaelementtejä kahden lähde-teen perusteella: toinen niistä on SEPPO SUHOSEN laatima artikkeli suomalais-ugrilaisien kielten balttilaislainoista DENIS SINORIN toimittamassa uralilaisten kielten kokoomateoksessa (SUHONEN 1988), toinen taas uudempi suomalainen etymologinen sanakirja Suomen sanojen alkuperä ja siinä mainitut balttilaislainat (SSA). Tässä yhteydessä todettakoon, että jälkimmäisessä tapauksessa olen tarkastellut vain suomen kielessä esiintyviä balttilaislainoja, mutta myönnän toki, että on paljon lainoja, jotka esiintyvät tai ovat esiintyneet vain virossa (tai itämerensuomalaisen kielikunnan eteläryhmässä yleensä) (VABA 2001: 44). VABA arvioi itämerensuomalaisten kielten balttilaislainojen määräksi vähintään 500–550, mutta kuten hän kirjoittaa, kaikkia niitä ei ole onnistettu tieteellisesti vahvistamaan (VABA 2001: 45). Todettakoon, että LIUKKONEN on onnistunut löytämään pelkästään suomen kielestä n. 550 varmaa balttilaislainaa (LIUKKONEN 1999: 10). Lisäksi myös JUNTTILA on löytänyt vähintään 200–300 lainaa (JUNTTILA 2015c: 12, 37). IRIS METSMÄGIN (2012) toimittamassa uudessa viron etymologisessa sanakirjassa esiintyy 165 balttilaista lainasanaa.

SUHONEN mainitsee 204 balttilaisperäistä itämerensuomalaisten kielten sanaa, joista 152:n etymologia on perusteltavissa. Näistä sanoista 139 esiintyy suomessa, mikä on 95% kaikista etymologioista, ja virossa 129 sanaa, mikä on 86 % kokonaismäärästä. Suhonen jaottelee aineistonsa semanttisesti. JUNTTILA (2015c) jakaa itämerensuomalaisten kielten varhaiset balttilaislainat 12 ryhmään ja erittelee toisistaan varmat, kiistanalaiset ja virheelliset etymologiat. Hänen mukaansa itämerensuomalaisista kielistä löytyy 154 balttilaisperäistä lekseemiä, joista 78 on varmoja ja 76 epävarmoja etymologioita (JUNTTILA 2012: 268–288). Kuten tiedämme, yhteisessä itämerensuomalaisessa sanastossa balttilaisvaikutus näyttäytyy useassakin aihepiirissä kuten metsästys-kalastus, maanviljelys-eläintenhoito, taloudenpito, liikenne, yhteiskuntarakenne, luonto sekä ruumiinosien nimitykset (BERECZKI 2000: 12–13).

Yhteinen itämerensuomalainen sanasto on LAANESTIN mukaan tiettyjä kyseenalaisia tapauksia lukuun ottamatta rikastunut 180 balttilaisperäisen sanan verran, ankarammassa tarkastelussa lainoja on 142 (BERECZKI 2000: 12). Suomen etymologisen sanakirjan kaikki kolme nidettä vahvistavat SUHOSEN näemyksiä. Erään oppilaani tekemän tutkimuksen perusteella kyseisessä sanakirjassa esiintyy 196 balttilaisperäistä sanaa (BEDÖK 2006: 47–56). Niiden joukossa on 71 epävarmaa tapausta (esim. sanan alkuperästä ollaan erimielisiä).

Suomen sanojen alkuperä tekee eron varhais- ja myöhäiskantasuomalaisen kauden balttilaisten lainojen välille. Varhaiskantasuomalaisen (tai suomalais-saamelaisen) kauden lainoille esitetään myös saamelaisvastine. Tällaisia sanoja

sanakirjassa on yhteensä 27: *ansa, halla, harmaa, hirvas, hirvi, kypärä, käki, lahti¹, lauta, lava, lenko, lohi, luoma¹, märkä, nepaa, ola¹, ponta, päivi, ranne, reikä, salo, talja¹, talkoo, taula, vaihdella, varhainen, vinka³*. Osa myöhempiä lainasanoja päätyi – yksinomaan suomen kielen kautta – myös saamen kieleen: sanakirjassa mainitaan 68 sanaa, joiden todetaan siirtyneen saamen kieleen suomesta, kenties karjalasta tai kantasuomesta. Mainittakoon, että SUHONEN esittää 80–90 suomalaisperäistä saamen kielen sanaa (SUHONEN 1996: 613).

Sekä SUHOSEN tietojen että etymologisen sanakirjan avulla voimme päätellä, millä sanoilla on luotettava esiintymä kaikissa seitsemässä itämerensuomalaisessa kielessä. SSA:n perusteella ne ovat seuraavat: *halla, harja, havu, haimo, hirvi, kantele, kaula, kerta, kirves, kulo, lauta, lava, leppä, liika, luuta, malka, meri, märkä, napa, ohra, orsi, paimen, pouta, reki, rieska, rihma, riisi, seinä, seiväs, seura, siemen, silta, sisar, tapa¹, teeri, temmata, terva, tosi, tuhat, tuohi, tuore, tytär, uksi, vaapsahainen, vaha, vako, vielä, villa¹, vuora* (yht. 49 sanaa). SUHONEN taas esittää yhteensä 65 sanaa (SUHONEN 1988: 611). Vain suomessa esiintyviä balttilaislainoja ovat: *hulas, juhata, kina², kuuro¹, lunka, mytyri, nuode, puusniekka, suhta, vinka³*. SUHONEN haastaa tämän 10 sanan listan esittämällä 26 sanaa (SUHONEN 1996: 612).

Kuten mainittua, *s a a m e s t a* löytyy 27 sanaa, jotka voidaan jäljittää toiselle esikristilliselle vuosituhannelle, varhaiskantasuomen ajalle. SANTERI JUNTILAN mukaan (2015c: 12) saamessa on vanhoja balttilaisia lainoja kymmenesosa siitä mitä suomessa. On huomionarvoista, että SUHOSEN mainitsemat esimerkit ovat etymologisen sanakirjan esimerkkien rinnalla perin vähäisiä (yht. 12 sana-artikkelia!) ja sisällöltään poikkeavia (SUHONEN 1988: 613). Yksikään sana ei ole lainautunut pelkästään saameen, mutta KALLIO puhuu suoran kontaktin puolesta. On joitain saamen kielen sanoja, jotka voidaan palauttaa suomalais-volgalaiselle kaudelle: lp. *loabme* 'väli: laakso' (~ sm. *loma¹*, md., ?šer.), *log'got* 'kiskoa tuolta; irrottaa turvetta' (~ sm. *lunka*, ?md.), *muolōs* 'keväällä järven rantaan muodostuva sula avanto' (?sm. *malo*, ?md.), *däktier* 'tytär' (sm. *tytär*, md.).

Koska balttilaisheimojen asuttama alue oli laaja, nykytutkijat ovat yksimielisiä siitä, että myös kaksi muuta suomalais-volgalaista kieltä, mordva ja mari, ovat kuuluneet balttilaiskielten vaikutusalueeseen. Tässä yhteydessä todettakoon, että balttilaislainat ovat joidenkin tutkijoiden mielestä – esim. JUNTILA 2015c: 12 – suoraa ulkoista vaikutusta eivätkä toisista suomalais-ugrilaisista kielistä lainattua. TOPOROV ja TRUBAČEV ovat analysoineet Dneprin yläjuoksun vesistönnimiä ja todenneet, että Volgan ja Okan välistä läntistä aluetta, Dneprin yläjuoksun aluetta ja läntisen Dvinan vedenkeruualuetta nykyisen Valkovenäjän seudulla ovat ennen slaavien saapumista asuttaneet itäiset balttilaisheimot. Edellä mainitut tutkijat ovat löytäneet Dneprin yläjuoksulta suomalais-ugrilaisen (tarkemmin sanottuna itämerensuomalaisen) nimistökerrostuman ja näin voineet to-

distaa, että kielikontakteja on ollut alueella molempiin suuntiin. – TOPOROV ja TRUBAČEV ovat pystyneet osoittamaan Dneprin yläjuoksulta myös kantamordvalaisen nimistökerrostuman. Tämä löydös puhuu balttilaisten ja volgalaisten kielten välittömien kontaktien puolesta (VABA 1983: 139–140). Mainitut tutkijat ajoittavat Volgan ja Okan välisellä alueella tapahtuneet kielikontaktit kolmannele tai toiselle esikristilliselle vuosituhannele, arkeologi TRET’JAKOV taas ensimmäiselle esikristilliselle vuosituhannele (VABA 1983: 141–142).

Mordvalaiset ovat aiemmin eläneet nykyisiä asuinalueitaan huomattavasti lännempänä. Tämän todistavat sekä arkeologiset löydökset että kronikoiden ja paikannimien antamat tiedot. KALIMAN (1936b) mukaan mordvan kielen balttilaislainat todistavat toisaalta itämerensuomalaisten kielten välittävää roolia, toisaalta välitöntä kontaktia (tämän ovat asiantuntijatkin sittemmin myönteneet: ks. esim. VAN PAREREN 2008; GRÜNTAL 2012: 302). Balttilaiskontaktien puolesta todistavat suorat balttilais-mordvalaiset lainat kuten md. E *kardaz* ’toripaikka’, *l’enge* ’lehmuksen niini’, *lianas* ’pellava’, *l’ija* ’toinen’, *mukoro* ’takapuoli’, *panst* ’valjaat; suitset’, *pejel* ’veitsi’, *pur’giñe* ’ukkonen’, *simeñ* ’juuri; alkuperä’, *suro* ’hirssi’, *tor* ’rituaaleissa käytetty sauva’ ja *tožon* ’1000’ (ZAICZ 1998: 213). Samaan ryhmään kuuluu mahdollisesti myös md. *al* ’muna’, mikäli sana ei ole iranilaista alkuperää (SSA 2: 262–263). Näistä sanoista, kuten ZSIRAIKIN (1994: 238–239) huomauttaa, esim. sanoilla *panst* ja *pejel* ei ole itämerensuomalaista vastinetta, eli ne on lainattu suoraan balteilta. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että myös md. *rož* ’ruis’ on balttilaista alkuperää (ks. esim. GORDEEV 1967: 184). Toisaalta tietyt sanat – suomen etymologisen sanakirjan mukaan – ovat jo suomalais-volgalaisen kauden balttilaislainoja (yht. 9 sanaa): md. E *čuvto* ’puu’ (~ sm. *huhta*), *kirda* ’kerta(a)’ (~ sm. *kerta*), md. *kodoro* ’kasvin varsi’ (?~ sm. *ketara*), md. E *lepe* ’leppä’ (~ sm. *leppä*), md. *luv* ’(sormen)väli’ (~ sm. *loma*), md. E *luvod’ems* ’lohjeta, irrota’ (~ sm. *lunka*), *mala-so* ’lähellä’ (~ sm. *malo*), *čire* ’syrjä’ (~ sm. *syrjä*). sekä *tejt’er* ’tytär, tyttö’ (~ sm. *tytär*).² Lisäksi md. sanalla (*k*)šna ’hihna’ (~ sm. *hihna*) on vastine myös marissa. SUHONEN mainitsee suunnilleen samat esimerkit balttilaislainoja käsittelevässä työssään (1988: 614). Mordvalaisten (ja laajemmassa mielessä suomalais-volgalaisten) balttilaiskontakteja todistavat lainasanojen lisäksi myös vesistönnimet. Niinpä Keski-Volgan alueella balttilaisperäisiä nimiä saattavat edustaa mm. *Cna* < baltt. mpr. *tusnas* ’hiljainen’; *Lama* < baltt. latv. *lama* ’lampi, lammikko’, liett. *loma* ’laskuvesi’; *Vop*, *Vopša*, *Upa* < baltt. latv. *upe*, liett. *ūpė*, mpr. *ape* ’joki’; jne. (GORDEEV 1967, MATICSÁK 2002: 4). Nämä jokien ja asutuskeskusten nimet

² Md. E *sazor*, M *sazər* ’naisserkku’ on BUTYLOVIN mukaan md. *tejt’er*-sanan tavoin indoeurooppalainen laina (BUTYLOV 2006: 69). Tässä tapauksessa tarkentaisin, että mordvan kielen sana on – kuten mainitsin – iranilaisperäinen (ks. esim. SSA 3: 187), toisin kuin balttilaisperäinen sm. *sisar*.

ovat yhdistettävissä Latvian ja Liettuan nimistöön, niin että esim. paikannimi *Karnaj* viittaa alun perin joennimeen ja edustaa balttilaista alkuperää: baltt. joet *Karna*, *Korna*, *Kernupe* (MATICSÁK 1995: 33).

RIHO GRÜNTAL on uusimmissa tutkimuksissaan käsitellyt mordvan balttilaispiirteitä (GRÜNTAL 2012) ja – kuten voimme havaita – luokitellut mordvan balttilaislainat. Hänen korpuksensa sisältyy 36 lekseemiä, joista 19 esiintyy sumalais-volgalaisista kielistä vain mordvassa: md. E *kardas* 'yard', E M *karks* 'belt', E *kerč*, M *keřžä* 'left', E *kšna*, M *šna* 'strap', E *lango*, M *langa* 'surface', E *mukoro*, M *məkər* 'back', E *panst*, M *pandəs* 'bridle', E *pejel*, M *pejal* 'knife', E *penge*, M *pengä* 'log', E *potmo*, M *potma* 'inside', E *pusmo*, M *pusma* 'bunch', E *raške*, M *raškä* 'relative', E *řed'ams*, M *řed'ams* 'notice', E M *rudas* 'dirt', E *simeń*, M *siməń* 'tribe', E M *talaj* 'recently', E *turtov* 'to; for', E *teř'd'ems*, M *teř'd'ams* 'call', E M *vir* 'forest'. Hän pitää ongelmallisena 17 mordvan kielen sanan itämerensuomen ja saamen vastineita. Näiden joukossa on kahdeksan epävarmaksi todettua lainaetymologiaa: md. E *inže*, M *inži* 'guest', E *kodor*, M *kodər* 'stake', M *luv* 'space between two fingers', E *lepe*, M *lepə* 'older', E *lija*, M *lijä* 'another', E *puřgińe*, M *puřgəńä* 'thunder', E *rišme*, M *rišmä* 'chain', E *šerže*, M *šarža* 'grey hair'. Lopuksi mainitaan yhdeksän balttilaista lekseemiä, joiden kytköstä mordvaan ei voida vahvistaa: md. E M *al* 'egg', E *čonda* 'price', E *eřke*, M *ärkä* 'lake', E *kirda*, M *kərda* 'turn', E *lovod'ems*, M *lungəd'əms* 'loosen', E M **mala* 'close environment', E *raško*, M *raška* 'the inner side of a corner', E *šenže* 'duck', E *tožan*, M *tožän* '1000'.

Samaan aikaan *marit* siirsivät asutustaan länteen päin, mordvalaisista koilliseen. Marien balttilaiskontakteista on esitetty useita kielteisiä näkökulmia. Kielteisellä kannalla on ollut mm. MÄGISTE, joka ottaa asiaan kantaa jo artikkelinsa otsikossa: *Gibt es im Tscheremissischen baltische Lehnwörter?* (MÄGISTE 1959). Nimekäs tutkija pyyhkii kuudesta marin sanasta viisi pois ja esittää yhdelle mahdollisen mordvalaisen rinnakkaistapauksen, kuitenkin todeten että näiden kahden kielen suhteet ovat aika etäisiä (MÄGISTE 1983: 176). Myös RIHO GRÜNTAL edustaa tätä näkemystä ja on sitä mieltä, että MÄGISTE on oikeassa balttilais-marilaisten kielikontaktien kysymyksestä (GRÜNTAL 2015: 310, 318). GORDEEV esittää artikkeleissaan (VABA 1983: 145) koko joukon balttilaisperäisiä marin kielen sanoja (samaten JUNTILA 2015c: 22–23). HALIKOV taas johtaa seuraavat sanat balttilaiskielistä (tarkemmin sanottuna kantaliettuasta): tšer. *apšat* 'seppä' < liett. *apkalti* 'takoa'; tšer. *ožo* 'vuohipukki' < liett. *ozis* 'sama'; tšer. *pormo* 'paarma' < liett. *varmas* 'hyttynen', tšer. *üštö* 'vyö' < liett. *juostea* 'sama' kuten myös tšer. *vara* 'tanko, pylväs' < liett. *varus* 'pylväs' (HALIKOV 1987: 82–84; MATICSÁK 1995: 32). Suomalais-volgalaiselta ajalta polveutuva tšer. *šəštə*, *šüštö* 'hihna' on edellä mainitun suomen *hihna*- ja md. (*k*)*šna*-sanan vastine.

Suomen sanojen alkuperän mukaan joka tapauksessa suomalais-volgalaiselta kaudelta juontuvat edellä mainituista suomen ja mordvan sanaperheistä tšer. *ker-δə* 'kauan' (~ sm. *kerta*), *lo* 'väli' (~ sm. *loma*) ja *šör* 'sivu' (~ sm. *syryjä*), edelleen tšer. *jär, jer* 'järvi' ja tšer. *təžem, tüžem* 'tuhat' (~ sm. *tuhat*) (GRÜNTAL 2012: 313–314, 335–336). Tässä välissä todettakoon, että SUHONEN on esittänyt yhteensä kahdeksan suomen kielen sanaa, joilla on etymologinen vastine marissa (ks. SUHONEN 1988: 614). Näihin kuuluu tšer. *ladə* 'tervehdysmuoto' (~ sm. *latu*). Näiden sanojen enemmistölle löytyy etymologia myös Uralisches Etymologisches Wörterbuchin avulla, vain pienin eroavaisuuksin (suurimapana erona sanakirjasta puuttuva balttilainen alkuperä). Parissa tapauksessa voimme jopa todeta kyseessä olevan suoraan balttilaisesta kielestä lainattu sana. Esim. edellä mainitun *sisar*-sanan marinkielinen vastine *šəžar* 'isosisko' on johdettavissa samasta balttilaisesta lähteestä. GRÜNTAL liittää suomalais-volgalaisien kielten balttilaislainoihin myös yhdellä kysymysmerkillä merkittynä tšer. *lo* 'space' (GRÜNTAL 2012: 319, 337) sekä kahdella kysymysmerkillä tšer. *šəšte, šüštö* 'strap' (~ ??md. E *kšna*, M *šna* 'strap') (GRÜNTAL 2012: 319, 337).

Lopullisen vastauksen kysymykseen saamme marin kielen etymologisesta sanakirjasta: sen ensimmäinen osa on jo ilmestynyt (BERECZKI 2013), mutta vasta KLÁRA AGYAGÁSIN toimesta pian ilmestyvä toinen osa sisältää nimenomaan lainaetymologioita. BERECZKI kritisoi tšer. *-kerte: šukerte* 'schon lange' -ilmaisun selityksessään monella tapaa Julius MÄGISTEÄ ja tämä marin kielen etymologisessa sanakirjassa esitetty balttilaislainoja (BERECZKI 2013: 52). Hänen teoksessaan myös sanan *lo* 'tila' suomalais-volgalainen alkuperä on varustettu kysymysmerkillä (BERECZKI 2013: 106–107). BERECZKI pitääytyy sanan *šör* 'reuna' (BERECZKI 2013: 248) suomalais-volgalaisessa alkuperässä, mutta ei johda siihen liittyviä sanoja balttilaiseen kantakieleen – huolimatta siitä, että mainitsee lähteekseen uusimman suomen kielen etymologisen sanakirjan SSA:n. BERECZKIN sanakirjasta ei myöskään löydy SSA:ssa niinkään suomalais-volgalaisen ajan balttilaislainaksi mainittua tšer. *ladə* 'tervehdysmuoto' -artikkelia, joka on suomen *latu*-sanan vastine.

Mainittujen esimerkkien perusteella voimme todeta, että marin kielen balttilaiskontaktien problematiikka on edelleen perin hankala kysymys.

„Somit, erfordert das behandelte Thema eine Zusammenarbeit der Archäologen, Finnougrieten und Baltologen auf breiter Front” – kirjoitti VABA (1983: 144). Tällä alalla meillä on nyt, 2000-luvullakin, edelleen paljon työtä, voimme tehdä vielä paljon. Kuten JUNTILA asian ilmaisee: „we may sum up that we certainly know more than VILHELM THOMSEN did. However, we also have more

unsolved question to bequeath to future researchers than he ever had” (JUNTILA 2015b: 10).³

Lähteet

- BEDŐK, GYÖNGYVÉR (2006), Balti jövevényszavak a mordvinban. [Käsikirjoitus] Piliscsaba.
- BERECZKI, GÁBOR (2000), Bevezetés a balti finn nyelvészetbe. Universitas Könyvkiadó, Budapest.
- BERECZKI, GÁBOR (2013), Etymologisches Wörterbuch des Tscheremissischen (Mari). Teil I. Der einheimische Wortschatz. Nach dem Tode des Verfassers herausgegeben von KLÁRA AGYAGÁSI und EBERHARD WINKLER. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica. Bd. 86. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- BUTYLOV, N. V. [БУТЫЛОВ, Н. В.] (2006), Иноязычная лексика в мордовских языках (индоевропейские заимствования). Красный Октябрь, Саранск.
- ФЕОКТИСТОВ, А. Р. [ФЕОКТИСТОВ, А. П.] (1960), Мордовские языки и их диалекты. In: Вопросы этнической истории мордовского народа. In: BELICER, V. N. – КОТКОВ, К. А. (toim.) [БЕЛИЦЕР, В. Н. – КОТКОВ, К. А. (ред.)], Труды мордовской этнической экспедиции. Труды мордовской этнографической экспедиции. Вып. I. Издательство Академии наук СССР, Москва. 63–82.
- GORDEEV, F. I. [ГОРДЕЕВ, Ф. И.] (1967), Балтийские и иранские заимствования в марийском языке. In: PATRUŠEV, A. S. (toim.) [ПАТРУШЕВ, А. С. (ред.)], Происхождение марийского народа. Книгам лукшо марий издетельство, Йошкар-Ола. 180–203.
- GRÜNTAL, RIHO (2012), Baltic loanwords in Mordvin. In: GRÜNTAL, RIHO – KALLIO, PETRI (eds), A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 266. 296–343.
- НАЛИКОВ, А. Н. [ХАЛИКОВ, А. Х.] (1987), Балто-марийские контакты по данным языка и археологии (I тыс. до н. э. – I тыс. н. э.) In: ZELENEEV, JU. A. (toim.) [ЗЕЛЕНЕЕВ, Ю. А. (ред.)], Этнические и социальные процессы у финно-угров Поволжья. Марийский научно-исследовательский институт, Йошкар-Ола. 81–89.
- HASSELBLATT, CORNELIUS (2002), LIUKKONEN, KARI: Baltisches im Finnischen. Finnisch-Ugrische Mitteilungen 24–25: 209–212.
- ITKONEN, ERKKI (1992) (toim.), Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556 – Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu 62. Suomalainen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuslaitos, Helsinki. = SSA 1.

³ Ylläolevien kahden sitaatin kieliksi valikoitui saksa ja englantti, vuoden 2015 fennougristikongressissa Oulussa taas päädyttiin lähes pelkkää englanttiin. Fennougristikan perinteisen kielen saksan kannalta pidän tätä valintaa – kuten monet muutkin osallistujat – erittäin valitettavana.

- JUNTILA, SANTERI (2012), The Early Contacts between Baltic and Finnic. In: GRÜNTAL, RIHO – KALLIO, PETRI (eds), *A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 266: 261–296.
- JUNTILA, SANTERI (2015a), JUNTILA, SANTERI (ed.), *Contacts between the Baltic and Finnic languages*. Uralica Helsingiensia 7. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- JUNTILA, SANTERI (2015b), Introduction. In: JUNTILA 2015a: 6–11.
- JUNTILA, SANTERI (2015c), Proto-Finnic loanwords in the Baltic languages? An old hypothesis revisited. In: JUNTILA 2015a: 12–37.
- KALIMA, JALO (1936a), Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat. Suomalaisen Kijallisuuden Seuran Toimituksia 202. Suomalaisen Kijallisuuden Seura, Helsinki.
- KALIMA, JALO (1936b), Über die indoiranischen und baltischen Lehnwörter der ostseefinnischen Sprachen. In: ARNTZ, HELMUT (Hrsg.), *Germanen und Indogermanen. Volkstum, Sprache, Heimat, Kultur. Festschrift für Hermann Hirt. II. Band. Ergebnisse der Sprachwissenschaft*. Carl Winter Universitätsbuchhandlung, Heidelberg. 211–212.
- KERESZTES, LÁSZLÓ (2011), *Bevezetés a mordvin nyelvészethez*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- KULONEN, ULLA-MAIJA (1995) (toim.), Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556 – Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Suomalainen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuslaitos, Helsinki. = SSA 2.
- KULONEN, ULLA-MAIJA (2000) (toim.), Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556 – Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Suomalainen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuslaitos, Helsinki. = SSA 3.
- LIUKKONEN, KARI (1999), *Baltisches im Finnischen*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 235, Helsinki.
- MATICSÁK, SÁNDOR (1995), *A Mordvin Köztársaság településneveinek rendszere*. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai, Debrecen.
- MATICSÁK, SÁNDOR (2002), *A mordvinföldi víznevek rendszere*. [Habilitationváltóskirjan teesit.] Debrecen.
- MÄGISTE, JULIUS (1959), Gibt es im Tscheremissischen baltische Lehnwörter? *Ural-Altaische Jahrbücher* 31: 169–176.
- METSMÄGI, IRIS (toim.) (2012), *Eesti etümoloogia-sõnaraamat*. Koostanud METSMÄGI, IRIS – SEDRIK, MEELI – SOOSAAR, SVEN-ERIK. Eesti Keele Instituut – Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn.
- NIEMINEN, EINO (1957), Über einige Eigenschaften der baltischen Sprache, die sich in den ältesten baltischen Lehnwörtern der ostseefinnischen Sprachen abspiegelt. *Sitzungsberichte der Finnischen Akademie der Wissenschaften* 1956. Helsinki. 185–206.
- VAN PAREREN, REMCO (2008), Die direkten baltischen Lehnwörter im Mordwinischen. *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 30–31: 69–147.

- RÉDEI, KÁROLY [Hrsg.] (1988), *Uralisches Etymologisches Wörterbuch*. II. Akadémiai Kiadó – Otto Harrassowitz, Budapest – Wiesbaden.
- SREBRENNIKOV, V. A. [СЕРЕБРЕННИКОВ, Б. А.] (1965), История мордовского народа по данным языка. In: РYBAKOV, B. A. – Serebrennikov, V. A. Smirnov, A. P. (szerk.) [РЫБАКОВ, Б. А. – СЕРЕБРЕННИКОВ, Б. А. – СМОРНОВ, А. П. (ред.)], Этногенез мордовского народа (Материали научной сессии. 8–10 декабря 1964 года). Мордовское книжное издательство, Саранск. 237–256.
- SSA 1 = ITKONEN 1992.
- SSA 2 = KULONEN 1995.
- SSA 3 = KULONEN 2000.
- SUHONEN, SEppo (1988), Die baltischen Lehnwörter der finnisch-ugrischen Sprachen. In: SINOR, DENIS (ed.), *The Uralic languages. Description, History and Foreign Influences*. Handbuch der Orientalistik 8/1. Brill, Leiden. 596–615.
- THOMSEN, VILHELM (1890), Berøring mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) sprog: en sproghistorisk undersøgelse. Bianco Lunos, København.
- ТОРОРОВ, V. N. – ТРУБАЧЁВ, O. N. [ТОПОРОВ, В. Н. – ТРУБАЧЁВ, O. Н.] (1962), Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. Издательство Академии наук СССР, Москва.
- VABA, LEMBIT (1977), *Läti laensõnad eesti keeles*. Valgus, Tallinn.
- VABA, LEMBIT (1983), *Baltische Lehnwörter der Wolga-Sprachen im Lichte neuerer Forschungsergebnisse*. Советское финно-угроведение 19: 138–145.
- VABA, LEMBIT (2011), Language contacts between Baltic and Finnic languages – an exhausted issue in linguistic research? In: CSÚCS, SÁNDOR – FALK, NÓRA – TÓTH, VIKTÓRIA – ZAICZ, GÁBOR (red.), *Congressus XI Internationalis Fenno-Ugristarum. Pars VI. Piliscsaba*. 44–52.
- ZAICZ, GÁBOR (1970), *A földművelés terminológiája a mordvinban*. [Tohtorinväitöskirja, käsikirjoitus.] Budapest.
- ZAICZ, GÁBOR (1998), *Mordva*. In: ABONDOLO, DANIEL (ed.), *The Uralic Languages*. Routledge, London – New York. 184–218.
- ZSIRAI, MIKLÓS (1994), *Finnugor rokonságunk. Az uráli nyelvrokonaikkal kapcsolatos legújabb ismeret- és forrásanyag rövid összefoglalásával közreadja ZAICZ GÁBOR*. [2. painos.] Trezor Kiadó, Budapest.